

KNJIŽEVNOST**Janez Nared, Peter Repolusk, Damjan Kavaš, Alma Zavodnik Lamovšek, Gregor Čok, Gašper Mrak:
Spodbujanje razvoja obmejnih problemskih območij v Sloveniji****Geografija Slovenije 38**

Ljubljana 2022: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 140 strani,
ISBN 978-961-05-0670-6 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0671-3 (elektronska različica)

V knjižni zbirki Geografija Slovenije je letos izšlo eno izmed najtemeljitejših del na temo obmejnih problemskih območij v Sloveniji. Razvojni izzivi obmejnih območij so bili najbolj v ospredju pred dvema desetletjema, ko so nekateri avtorji (med drugimi Milan Bufon, Andrej Černe, Janez Nared) opozarjali na vse večji razvojni zaostanek območij, ki so najbolj oddaljeni od razvojnih polov v državi. Presenetljivo je akademska razprava na to temo začela nekoliko zamirati, čeprav je bila država na zakonodajnem področju zelo aktivna s sprejetjem Zakona o spodbujanju regionalnega razvoja (1999) ter Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (2005, spremembi 2012 in 2016). A kljub »posebni pozornosti« države do obmejnih območij to ni spremenilo dejstva, da se obmejna območja pogosto prekrivajo z gospodarsko in demografsko ogroženimi območji. Pomanjkanje akademske razprave in strokovnih podlag za zakonodajne posege je končno presešla raziskava, ki je objavljena v pričujoči knjigi.

Knjiga je zelo koristna iz vsaj treh razlogov. Prvi je, da končno celovito obravnava obmejna problemska območja in nudi temeljit (in zelo potreben) pregled zakonodajnega okvira spodbujanja problemskih območij. Pri tem ne začne z zadnjimi desetletji, ampak išče izvor v slovenski regionalni politiki že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je implementiral koncept policentričnega prostorskega razvoja. Pri opisovanju kronologije zakonodajne podpore obmejnih območij grede avtorji prek običajnega naštevanja politik in zakonov ter skušajo ovrednotiti ukrepe in njihovo uspešnost, hkrati pa

obravnavajo zakonodajni okvir večsektorsko. To je velik napredek, saj je spodbujanje obmejnih območij domena ne le regionalno-razvojnih politik, temveč tudi posameznih sektorjev, ki nehote vplivajo na razvoj teh območij, na primer na področjih šolstva ali zdravstva.

Druga korist knjige je, da ponuja analitično dovršeno tipologijo obmejnih problemskih območij in ugotavlja njihovo raznolikost in specifičnost razvojnih izzivov. Tipologija temelji na zelo širokem naboru kazalnikov, ki v osnovi izkazujejo kakovost bivanja, demografski razvoj, prometno dostopnost in gospodarski razvoj. Statistična analiza pokaže štiri tipe razvitosti obmejnih območij od najslabše razvitih v Pokolpu in na Goričkem do najbolj razvitih na Koroškem in na Krasu. Rezultati so sicer pričakovani, a kljub vsemu kažejo na heterogenost razvojnih tipov in utrjujejo prepričanje, da so obmejna problemska območja raznolika in potrebujejo tarčno usmerjene in prilagojene ukrepe. Preprosta misel, ki pa se je pogosto izmuznila v ukrepih regionalno-razvojnne politike, ki je na tovrstna območja pogosto gledala kot enovito celoto. Avtorji nas na tem mestu pozitivno presenetijo z obsežno anketo za predstavnike občin in prebivalce o zaznanih težavah v teh območjih, kar daje dodatno dimenzijo statistični analizi.

Tretja korist knjige je, da nudi obsežen nabor ukrepov za razvoj obmejnih problemskih območij, prilagojenih posameznim tipom. Hkrati gredo avtorji prek zgolj regionalno-razvojnega pogleda in skušajo predlagati celovite medsektorske ukrepe. Gre za odličen primer, kako znanstvena spoznanja udeležimo v praksi. V tem primeru nudijo nabor ukrepov na kakovost bivanja, prometno dostopnost, dostopnost do storitev in razvoja gospodarstva. Aplikativnost so avtorji izboljšali še s tem, da niso predlagali zgolj vsebine različnih ukrepov, temveč tudi potencialne nosilce in izvajalce teh ukrepov ter predvideli načine njihovega ovrednotenja. Predlog ukrepov gre prek zgolj gradnje fizične infrastrukture (na primer cest, poslovnih con in šol ali drugih ustanov), kar bi bilo najpreprosteje. Avtorji, na primer, predlagajo dodatne mehke ali organizacijske ukrepe, ki so bolj realni in potencialno bolj uspešni, na primer alternativne oblike mobilnosti v redkeje poseljenih območjih, spodbujanje socialnega podjetništva in programe dolgotrajne oskrbe.

Avtorjem knjige lahko »očitamo« le celovitost gledanja, sistematičnost raziskovanja in realističnost snovanja ukrepov za razvoj problematičnih obmejnih območij. Menim, da gre za odlično gradivo, ki mora najti svoje mesto v sodobnih regionalno-razvojnih študijah, regionalni geografiji, geografiji marginaliziranih in perifernih območjih ter regionalnemu načrtovanju.

David Bole

Jernej Zupančič:
Slovenske manjšine v sosednjih državah
Razprave FF

Ljubljana 2022: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Založba Univerze v Ljubljani, 419 strani, ISBN 978-961-7128-83-3 (tiskana različica), ISBN978-961-7128-81-9 (elektronska različica)

Obravnavata naše manjšine v sosednjih državah za slovensko geografijo ni ravno nekaj novega, saj se je s to problematiko ukvarjalo in se še ukvarja kar nekaj naših geografov, nekateri zelo podrobno, drugi pa večinoma bolj obrobno. Obsežna znanstvena monografija Jerneja Zupančiča tako ni delo, ki bi se lotevalo neke nove tematike, je pa stvaritev, za katero lahko mirno rečemo, da v vrsti prvin presega vsa naša dosedanja znanstvena in strokovna dela s tega področja, tako v vsebinskem kot metodološkem pogledu. Ravno tematike narodnega vprašanja in manjšin, pa tudi mednarodnih selitev in diaspore, avtorju že več desetletij predstavljajo srž raziskovalnega zanimanja. Med njegovimi številnimi prispevki o tem priča tudi znanstvena monografija, posvečena Slovencem v Avstriji (1999). Nova znanstvena monografija, o kateri gre beseda v tem prispevku, pa je zasnovana precej širše. V enem samem knjižnem delu obravnava slovensko manjšino z različnih vidikov v vseh štirih sosednjih državah, pri čemer lahko kot

glavno novost izpostavimo tudi enakovredno obravnavo naše manjšine na Hrvaškem. Velika večina dosedanjih del se je namreč omejevala le na zamejce v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, o Slovencih na Hrvaškem pa tudi v letih po osamosvojitvi, po razpadu nekdanje skupne države, skoraj ne moremo najti prispevkov, ki bi nam predočili vsaj nekoliko bolj poglobljen prikaz te naše ne ravno maloštevilne manjšine v sosednji državi. Zupančičeva monografija to vrzel zelo uspešno zapolnjuje in nadgrajuje. V knjigi je namreč postavljen enoten okvir obravnave slovenske manjšine v vseh štirih državah, čeprav so državni okviri in družbena okolja, v katerih živi manjšina, zelo različni.

Preden pa avtor v svojem delu sploh pride do obravnave naše manjšine v prvi od sosednjih držav, nas naravnost preseneti z vrsto nekoliko drugače zasnovanih »predpoglavij«. Ta sicer služijo kot neke vrste izdatno podaljšan »uvod«, ki naj bi bil nujen za razumevanje konkretnih obravnave naše manjšine v štirih sosednjih državah, vendar pri prebiranju teh poglavij kaj hitro začutimo, da gre za obravnavo skrbno izbranih vsebinskih in teoretično-metodoloških temeljev etničnih študij v širšem pogledu. Glede njih je avtor – kot eden naših glavnih manjšinskih strokovnjakov – tako zelo suveren, da skozi prebiranje besedila naravnost začutimo njegov občutek dolžnosti, da nas vse na sistematičen in razumljiv način nekoliko podrobneje »izobrazijo« tudi na tem področju. Znanstvena monografija se tako marsikje bere kot univerzitetni učbenik. Na videz preprosta problematika manjšin se nam tako v več dimenzijah kaj hitro pokaže kot zelo zahteven raziskovalni projekt, ki skoraj nikoli ne more dati nekih preprostih dokončnih dognanj, ampak se pri njem – zaradi zapletenih geografskih, zgodovinskih, političnih, psiholoških in vseh drugih okoliščin – vedno znova vrtimo predvsem okoli različnih ocen in pogosto tudi precej hipotetičnih ugotovitev. Različni uradni statistični podatki so namreč pri manjšinah praviloma zasnovani ali pridobljeni tako, da se jih da le posredno tolmačiti v (številčno) korist manjšin. Prav ta avtorjeva »predpoglavja«, ki to v bistvu niso, saj zavzemajo skoraj polovico monografije, pa so drugi najbolj omembe vredni presežnik, ki Zupančičevo monografijo uvršča med geografska dela o manjšinski problematiki, s kakršnimi se do zdaj preprosto še nismo imeli priložnosti srečati, vsaj v tolikšni in tako univerzalni meri ne.

Avtorjeva zasnova dela zasleduje tri ravni. Za splošnim in teoretično-metodološkim prvim delom sledi širok sklop o slovenskem narodnem vprašanju in o narodnih manjšinah v sodobnem času, pri čemer se loteva tudi življenjskega sloga v postmodernem družbenem kontekstu in njegovih učinkih na življenje manjšin. Posebne pozornosti je vredno tudi podpoglavje o statističnih popisih in drugih oblikah ugotavljanja etnične pripadnosti.

Tretjo raven obravnave predstavlja sistematični pregled Slovencev po posameznih sosednjih državah, pri čemer precej pozornosti namenja ravno vprašanju številčnosti manjšin, ki je po eni strani lahko vedno najbolj sporno in potencialno manipulativno, po drugi strani pa je ravno to tista osnovna informacija, ki vsaj na nek način najbolj zanima širšo, predvsem pa šolsko javnost. Avtor zelo podrobno prikaže poselitvene prostore in družbena okolja, v katerih živijo Slovenci v naših sosednjih državah, prav tako nam nazorno predoči tudi tamkajšnje strukture slovenske manjšine in njen položaj. Ob vsem tem lahko zelo ilustrativno pridemo do uvida, kako medsebojno različni so po eni strani Slovenci v štirih sosednjih državah, po drugi strani pa lahko znotraj tamkajšnjih specifičnih okoliščin zasledujemo tudi njihovo enotnost v smislu slovenske pripadnosti in identitete. Avtor takšno notranjo heterogenost Slovencev dojema in izpostavlja kot tipično potezo evropskega naroda.

Monografiji daje posebno vrednost tudi zelo obsežen, kar 40 strani dolg seznam literature na koncu. Posebne omembe so vredni tudi dokaj številni kartografski prikazi, brez katerih bi bilo delo zelo osiromašeno. Na osnovi vsega povedanega lahko Zupančičevo znanstveno monografijo dojamemo kot neke vrste »delo vseh del« s področja geografske obravnave slovenske manjšine v sosednjih državah in v tem pogledu tudi na nek način kot avtorjevo »življenjsko delo«, ki ga ne bo tako lahko preseči.

Jurij Senegačnik

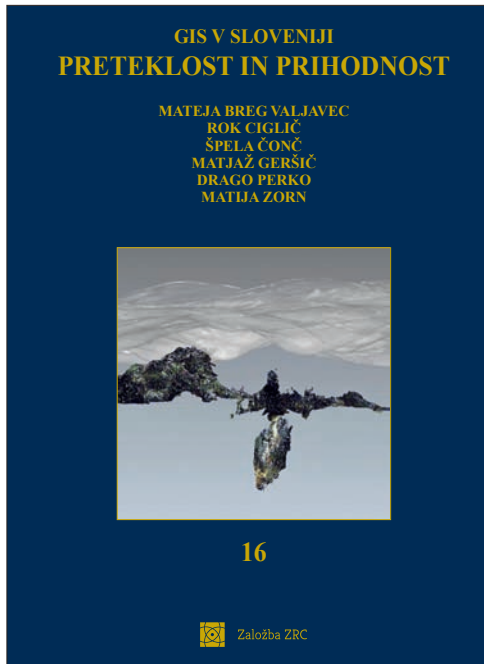
**Mateja Breg Valjavec, Rok Ciglič, Špela Čonč, Matjaž Geršič, Drago Perko, Matija Zorn (uredniki):
Preteklost in prihodnost
GIS v Sloveniji 16**

Ljubljana 2022: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 349 strani,
ISBN 978-961-05-0667-6 (tiskana različica), ISBN978-961-05-0668-3 (elektronski različica)

Letos je bil na ZRC SAZU organiziran jubilejni 16. simpozij Geografski informacijski sistemi v Sloveniji. Minilo je namreč 30 let od prvega simpozija. Naslov simpozija je bil skladen s priložnostjo obletnice – Preteklost in prihodnost. Prav tak naslov ima tudi monografija, ki je po tradiciji izšla ob simpoziju. V monografiji, ki je najobsežnejša v zadnjem desetletju, je zbranih 27 prispevkov na 349 straneh. Ugotovimo lahko, da je v zadnjih desetih letih tokrat prvič število teoretičnih prispevkov preseglo število aplikativnih, da je močno naraslo število interdisciplinarnih prispevkov, medtem ko število znanstvenih že tradicionalno prevladuje nad številom strokovnih. Če primerjamo vsebinska področja, je v zadnjih letih opazen naraščajoč trend na temo prostorskih in prostorsko-časovnih analiz, modeliranja in simulacij, prostorskih podatkov in geoinformacijskih projektov, upadajo pa vsebine s področij aplikacije GIS-ov, aplikacije in lokacijskih storitev ter daljinskega zaznavanja, naravnih virov in vplivov na okolje. Tematiki izobraževanja ter GIS-ov v e-upravljanju in e-poslovanju pa v zadnjem obdobju med vsebinami monografij ni zaslediti.

Če se osredinimo na 16. monografijo, ugotovimo, da je z izjemo prvega prispevka, ki bralkam in bralcem prinaša natančno analizo vseh dosedanjih monografij, devet prispevkov usmerjenih v naravnogeografske vsebine. Pomemben sklop predstavljajo vsebine na temo mobilnosti, v zadnjem delu pa so prispevki z zelo različnih vsebinskih področij.

Prva dva prispevka naravnogeografskega sklopa naslavljata geomorfologijo. Geolog Vrbovšek analizira anizotropijo kraškega površja z uporabo smernih semivariogramov iz digitalnega modela reliefa in ugotavlja, da se preferenčne smeri, pridobljene iz semivariogramov ujemajo s smermi, dorečenimi

vizualno na podlagi geoloških zemljevidov in s smermi prelomov na zemljevidih. Drugi prispevek predstavlja rezultate kombinacij terestičnega in letalskega 3R laserskega skeniranja, na podlagi katerih je potekalo določanje geomorfoloških in hidrogeoloških povezav med vrtačami in jamo Polina peč. Sodelavci Kmetijskega inštituta Slovenije v svojem članku predstavljajo prispevek Slovenije k izdelavi Globalnega zemljevida erozije prsti FAO. Zasnovali so model vodne erozije prsti RUSLE, ki je integriran v GSERmap. Temeljna spremenljivka pri tem modelu je različna raba zemljišč. Isti avtorji v naslednjem prispevku predstavljajo izdelavo ocene vezave organskega ogljika za kmetijske prsti v Sloveniji do leta 2040 glede na štiri scenarije obdelave zemljišč. Sledita dva prispevka na temo plazov. Prvi ugotavlja sezonski vpliv padavin na pojav zemeljskih plazov do sredine 21. stoletja, v drugem pa je predstavljena metoda določanja potencialnih območij proženja snežnih plazov z analizo reliefa. Uporabnost satelitskih posnetkov za spremljanje vodnega potenciala v vinogradih so s primerjavo terenskih meritev ugotavljali Mangafič, Sivilotti in Lisjak. Ugotovili so močno povezanost, ki se še povečuje od spektra rdečega roba do kratkovalovne infrardeče svetlobe. Nejc Čož pa v svojem prispevku predstavlja normaliziran digitalni model višin (HAND), ki je uporaben tako za kartiranje poplavne ogroženosti, kot tudi napovedovanje suše, erozije prsti in določanje virov podzemnih voda. Zadnji prispevek v sklopu naravnogeografskih tematik pa ugotavlja povezanost morfometrije in morfolgije vrtač kot lokacij, kjer evrazijski ris pleni parklarje.

Sledi sklop 6 poglavij, ki naslavljajo mobilnost v širšem pomenu besede tako z vidika procesa kot tudi z vidika infrastrukture. Drešček, Jež in Drobne predstavljajo funkcionalne regije srednješolske mobilnosti kot območja posplošitve tokov mobilnosti srednješolcev med občinami stalnega prebivališča in srednješolskega izobraževanja. Sledi prispevek o aplikaciji WEPS. Gre za aplikacijo za vodenje evidence prometne signalizacije na državnih cestah. Avtorji predstavljajo delovanje spletne GIS aplikacije WEPS in način evidentiranja in spremljanja stanja prometne signalizacije. Naslednji prispevek pojasnjuje vpliv izbora metode na izračun dostopnosti postajališč javnega potniškega prometa. Primerjani sta metoda dostopnosti na podlagi zračne razdalje in metoda dostopnosti na podlagi prometnega omrežja. Prah in Knez s pomočjo GIS-ov kot orodja analizirata pokritost Slovenije s polnilnimi postajami za električne

avtomobile. Študija je lahko temelj za prostorsko načrtovanje polnilnih postaj v prihodnje. Zanimiv je tudi prispevek, ki naslavlja vprašanje kategorizacije planinskih poti in s pomočjo GIS-ov ugotavlja nevarne odseke v visokogorju, kjer bi bilo smiselno urediti dodatna varovala. Zadnje poglavja iz sklopa mobilnosti pa analizira mobilnost študentov programa *Marie Skłodowska-Curie action* v Evropi.

Ostalih 11 prispevkov tematsko sodi na zelo različna področja. Nared v svojem prispevku predstavlja Atlas kakovosti življenja v Sloveniji, ki temelji na ekonomskih vidikih razvoja. Sledi prispevek o terenskih meritvah mobilnih omrežij 4G, ki sta jih avtorja primerjala z zemljevidi, izdelanimi na podlagi podatkov iz baznih postaj. Sodelavci Zavarovalnice Triglav d. d. in podjetja Sygic a. s. v prispevku predstavljajo aplikativen primer uporabe telematike in GIS-ov v zavarovalništvu na primeru mobilne aplikacije DRAJV, ki temelji na ocenah tveganja voznih navad posameznika. Sledi prispevek o geodetski izmeri in digitalizaciji rapalske meje. Dva prispevka so pripravile sodelavke Geodetske uprave Republike Slovenije. Prvi analizira razvoj in uporabo geografskih informacijskih sistemov na Geodetski upravi Republike Slovenije, drugi pa zbirko topografskih podatkov, ki se vodi v obliki državnega topografskega modela. Čotar in Dougan v svojem prispevku predstavljata spletno aplikacijo FLAI.AI. Gre za aplikacijo za delo z lidarskimi podatki oziroma za samodejno klasifikacijo oblaka točk. Sledi v času napovedi energetske krize zelo aktualnem prispevek, v katerem avtorji analizirajo orientacijo streh obstoječega stavbnega fonda v Sloveniji z vidika realnega potenciala sončnih elektrarn, ki je dejansko na voljo na slovenskih strehah. Ugotovili so, da bi zadostili 70 % sedanje proizvodnje električne energije v Sloveniji. Marsetič in Kanjir v svojem prispevku obravnavata klasifikacijo pokrovnosti z uporabo globokega učenja na časovnih vrstah podatkov PlanetScope. Sledi prispevek o zbiranju prostovoljnih fotografij topografskih sprememb ter ocena njihove uporabnosti. Avtorice in avtorji ugotavljajo, da je za posodabljanje vsebin na topografski karti 1 : 5000 potencialno uporabnih 92 % fotografij. Monografija se zaključuje s prispevkom Perka, Tičarja in Geršiča, ki obravnavajo standardizacijo hidronimov v Sloveniji in ocenjujejo vlogo GIS-ov v tem postopku.

Sklenemo lahko, da monografija prinaša zelo raznolike primere uporabe geografskih informacijskih sistemov, ki seveda močno presegajo le geodezijo in geografijo; njihova uporabnost se kaže kot dodana vrednost metodološkega aparata številnih strok.

Knjiga je na voljo tako v fizični kot tudi digitalni obliki na spletni strani: <https://doi.org/10.3986/9789610506683>. Več o ostalih monografijah iz knjižne zbirke GIS v Sloveniji pa najdete na spletnem naslovu: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/publikacije/gis-v-sloveniji#v>.

Matjaž Geršič